

YO'L HARAKATI XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH

BUXORO DAVLAT TEXNIKA UNIVERSITETI

Transport vositalari muhandisligi talabasi

Ibragimov Asilbek Islomovich

Annotatsiya: Maqolada yo'l harakati xavfsizligini ta'minlashning dolzarb masalalari, yo'l-transport hodisalarining asosiy sabablari, O'zbekiston Respublikasining tegishli qonunchilik hujjatlari va xavfni kamaytirish bo'yicha amaliy yechimlar yoritiladi. Haydovchi, piyoda, yo'lovchi, davlat organlari va yo'l infratuzilmasining mas'uliyati tahlil qilinib, xavfsiz harakat muhitini shakllantirishga doir takliflar beriladi.

Abstract: The article covers current issues of road safety, the main causes of road accidents, relevant legislative acts of the Republic of Uzbekistan and practical solutions to reduce the risk. The responsibilities of the driver, pedestrian, passenger, state bodies and road infrastructure are analyzed, and proposals are made to create a safe traffic environment.

Аннотация: В статье рассматриваются актуальные вопросы безопасности дорожного движения, основные причины дорожно-транспортных происшествий, соответствующие законодательные акты Республики Узбекистан и практические решения по снижению риска. Анализируется ответственность водителя, пешехода, пассажира, государственных органов и дорожной инфраструктуры, а также предлагаются меры по созданию безопасной дорожной среды.

Kalit so'zlar: yo'l harakati xavfsizligi, yo'l-transport hodisasi, haydovchi, piyoda, tezlik rejimi, infratuzilma, qonunchilik, profilaktika.

Keywords: road safety, traffic accident, driver, pedestrian, speed limit, infrastructure, legislation, prevention.

***Ключевые слова:** безопасность дорожного движения, дорожно-транспортное происшествие, водитель, пешеход, ограничение скорости, инфраструктура, законодательство, профилактика.*

KIRISH

Yo'l harakati xavfsizligi fuqarolarning hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilish, mulkiy manfaatlarini himoyalash hamda jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlash bilan chambarchas bog'liq. Avtomobil transportining kundalik hayotdagi o'rni ortib borayotgan sharoitda haydovchilar, piyodalar, yo'lovchilar va yo'l infratuzilmasi o'rtasidagi munosabatlarni xavfsiz tashkil etish muhim vazifaga aylanmoqda.

Yo'l-transport hodisalari inson omili, transport vositasining texnik holati, yo'l sharoiti va tashkiliy kamchiliklar ta'sirida yuzaga kelishi mumkin. Shu bois muammoni faqat qoidabuzarlik uchun jazo belgilash orqali hal etib bo'lmaydi. Yo'l infratuzilmasini takomillashtirish, haydovchilarni sifatli tayyorlash, xavfli nuqtalarni aniqlash, tezkor tibbiy yordamni rivojlantirish va aholining huquqiy madaniyatini oshirish o'zaro uyg'un olib borilishi lozim.

Maqolaning maqsadi — yo'l harakati xavfsizligining asosiy muammolarini tahlil qilish, amaldagi qonunchilik asoslarini ko'rsatish va hodisalar xavfini kamaytirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir.

1. YO'L HARAKATI XAVFSIZLIGINING MOHIYATI

Yo'l harakati xavfsizligi — harakat ishtirokchilarining yo'l-transport hodisalari va ularning oqibatlaridan himoyalanganlik darajasidir. Bu tushuncha yo'l belgilarini o'rnatish yoki transport oqimini nazorat qilish bilangina cheklanmaydi. U yo'lni rejalashtirish, qurish va saqlash, transport vositalarining texnik sozligi, haydovchilar va piyodalarning bilimlari, shuningdek hodisadan keyingi yordam tizimini ham qamrab oladi.

Xavfsizlikni ta'minlashda mas'uliyat bir necha tomon o'rtasida taqsimlanadi. Haydovchi vaziyatga mos tezlikni tanlashi, xavfsiz masofani saqlashi va chalq'imasligi kerak. Piyoda belgilangan joydan o'tishi, svetofor talablariga rioya

qilishi va transport vositalarining yaqinlashishini hisobga olishi lozim. Yo'l egasi qoplama, belgilar, chiziqlar va yoritishni soz saqlashi, davlat organlari esa qonuniy nazorat, profilaktika va muvofiqlashtirishni tashkil etishi zarur.

Hodisalar oqibati jarohat yoki o'lim bilangina cheklanmaydi. Transport vositalarining shikastlanishi, tibbiy xizmat xarajatlari, tirbandlik va ish vaqtining yo'qotilishi ham jamiyatga iqtisodiy zarar yetkazadi. Demak, yo'l xavfsizligiga sarflanadigan mablag' inson hayotini himoya qilish bilan birga ijtimoiy-iqtisodiy foyda ham keltiradi.

2. YO'L-TRANSPORT HODISALARINING ASOSIY SABABLARI

2.1. Tezlikni noto'g'ri tanlash va xavfli manevrlar

Tezlik oshishi haydovchining xavfni sezishi va transport vositasini to'xtatishi uchun zarur masofani uzaytiradi. To'qnashuv yuz berganda esa zarba kuchi ortib, jarohatlarning og'ir bo'lish ehtimoli ko'payadi. Shu sababli tezlik faqat yo'l belgisidagi eng yuqori qiymatga qarab emas, ob-havo, ko'rinish, qoplama holati va transport oqimiga qarab tanlanishi kerak. Xavfsiz masofani saqlamaslik, qarama-qarshi yo'nalishga chiqish, quvib o'tish qoidalarini buzish va chorrahaga e'tiborsiz kirish ham xavfni oshiradi.

2.2. Chalg'ish, charchoq va mast holda boshqarish

Telefon ishlatish, xabar yozish yoki navigatsiya qurilmasini harakat vaqtida sozlash haydovchi e'tiborini yo'ldan chalg'itadi. Charchoq reaksiya tezligini pasaytirib, xavfni baholashni qiyinlashtiradi. Spirtli ichimliklar yoki giyohvandlik vositalari ta'sirida boshqarish esa idrok, masofani chamalash va qaror qabul qilish qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu xavflarni kamaytirishda huquqiy javobgarlik, profilaktika va xavfsiz muqobil transport imkoniyatlari muhim.

2.3. Texnik nosozlik va yo'l sharoiti

Tormoz tizimi, rul boshqaruvi, shinalar, faralar va burilish ko'rsatkichlaridagi nosozlik xavfli vaziyatda transport vositasini boshqarishni qiyinlashtiradi. Yomon yoritilgan ko'chalar, eskirgan chiziqlar, ko'rinmaydigan belgilar, yo'l qoplamasidagi chuqurlar va xavfsiz bo'lmagan piyodalar o'tish joylari

ham hodisa ehtimolini oshiradi. Shuning uchun yo‘l xavfsizligini faqat inson xatosi bilan izohlash noto‘g‘ri; infratuzilma ham xavfsizlikning muhim qismidir.

3. O‘ZBEKISTONDA YO‘L HARAKATI XAVFSIZLIGINING HUQUQIY ASOSLARI

Yo‘l harakati sohasidagi asosiy huquqiy hujjatlardan biri O‘zbekiston Respublikasining 2024-yil 19-yanvardagi O‘RQ-900-son “Yo‘l harakati to‘g‘risida”gi Qonunidir. Qonun 2024-yil 21-iyuldan kuchga kirgan. U yo‘l harakati sohasidagi munosabatlarni tartibga soladi, yo‘l harakati ishtirokchilari, yo‘l egalari va vakolatli organlarning huquq hamda majburiyatlarini belgilaydi. Shu sababli avvalgi “Yo‘l harakati xavfsizligi to‘g‘risida”gi qonunni amaldagi asosiy hujjat sifatida ko‘rsatmaslik kerak.

Yo‘l harakati qoidalarini belgilovchi muhim hujjat — Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 12-apreldagi 172-son qarori bilan tasdiqlangan Yo‘l harakati qoidalaridir. Ular tezlik, manevr, chorrahalar, piyodalar o‘tish joylari, to‘xtash va boshqa vaziyatlarda harakat ishtirokchilari rioya qilishi kerak bo‘lgan talablarni belgilaydi. Qoidalar keyinchalik o‘zgartirilishi mumkinligi sababli, amaldagi tahrirni LexUZ milliy qonunchilik bazasidan tekshirish lozim.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 4-apreldagi PQ-190-son qarori avtomobil yo‘llarida inson xavfsizligini ishonchli ta‘minlash va o‘lim holatlarini keskin kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarni nazarda tutadi. Bundan tashqari, Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeks yo‘l harakati qoidalarini buzganlik uchun javobgarlikni belgilaydi. Muayyan holatga tegishli modda va jazo turi huquqbuzarlik mazmuni hamda kodeksning amaldagi tahririga qarab aniqlanadi.

Huquqiy tartibning samaradorligi qoidalar mavjudligi bilangina belgilanmaydi. Ularning barcha hududlarda bir xil va adolatli qo‘llanishi, fuqarolarga tushunarli tushuntirilishi, qoidabuzarliklarni xolis qayd etish hamda yo‘l infratuzilmasining talabga javob berishi ham zarur. Davlat organlari profilaktika, nazorat, muhandislik va ta‘lim tadbirlarini yagona tizim sifatida olib borishi kerak.

4. HAYDOVCHI, PIYODA VA YO‘LOVCHILARNING MAS’ULIYATI

Haydovchi yo‘lga chiqishdan avval transport vositasining texnik holatini, shinalar, tormozlar, yoritish uskunalari va ko‘rish imkoniyatini tekshirishi lozim. Harakat davomida tezlikni sharoitga mos tanlash, xavfsiz masofani saqlash, burilishdan oldin ishora berish, piyodalarga e‘tibor qaratish va telefon bilan chalq‘imaslik zarur. Uzoq safarda dam olish, mast holatda rulga o‘tirmaslik va xavfli vaziyatda tezlikni kamaytirish muhim talablar hisoblanadi.

Xavfsizlik kamari keskin tormozlanish yoki to‘qnashuv vaqtida insonning salon ichida urilishidan va transport vositasidan otilib chiqishidan himoyalashga yordam beradi. Havo yostiqchasi xavfsizlik kamarining o‘rnini bosa olmaydi; ular birgalikda samarali ishlaydi. Bolalar yoshi, vazni va bo‘yiga mos maxsus ushlab turuvchi moslamalarda tashilishi lozim.

Piyodalar yo‘lni belgilangan joydan kesib o‘tishi, svetofor ishoralariga amal qilishi va qatnov qismiga chiqishdan oldin transport vositalarining yaqinlashishini tekshirishi kerak. Telefon yoki quloqchin sabab atrofdagi vaziyatni sezmay qolish xavf tug‘diradi. Qorong‘i vaqtda nur qaytaruvchi elementlardan foydalanish piyodaning haydovchi tomonidan ertaroq ko‘rilishiga yordam beradi.

Bolalar yo‘l vaziyatini kattalar kabi to‘liq baholay olmasligi mumkin. Shu bois maktablar va bog‘chalar atrofida tezlikni pasaytirish, yoritish, xavfsiz piyodalar yo‘laklari va tushunarli belgilar tashkil etilishi zarur. Ota-onalar bolalarga yo‘lni xavfsiz kesib o‘tishni amalda ko‘rsatishi va avtomobilda tegishli bolalar o‘rindig‘idan foydalanishi lozim.

5. XAVFSIZLIKNI OSHIRISHNING USTUVOR YO‘NALISHLARI

Yo‘l harakati xavfsizligini oshirish uchun birinchi navbatda xavfli uchastkalarni aniqlash va ularni muhandislik nuqtayi nazaridan takomillashtirish kerak. Yo‘l chiziqlari va belgilarini tiklash, yoritishni yaxshilash, piyodalar o‘tish

joylarini xavfsiz jihozlash, chorrahalarda ko‘rinishni ta‘minlash hamda tezlikni pasaytiruvchi yechimlardan foydalanish hodisalar xavfini kamaytirishi mumkin.

- Yo‘l-transport hodisalari takrorlanadigan joylarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha aniq reja ishlab chiqish.
- Maktab, bog‘cha, shifoxona va piyodalar gavjum hududlarda tezlikni boshqarish hamda xavfsiz o‘tish joylarini tashkil etish.
- Yo‘l qurilishi va rekonstruksiya loyihalarini foydalanishga topshirishdan oldin xavfsizlik auditi bilan baholash.
- Haydovchilarni tayyorlashda xavfni oldindan ko‘rish, xavfsiz masofa va favqulodda vaziyatdagi amaliy ko‘nikmalarni kuchaytirish.
- Avtomatlashtirilgan nazoratni shaffof tashkil etish, texnik vositalarni xavf yuqori bo‘lgan joylarga asosli ravishda joylashtirish.
- Piyodalar va velosipedchilar uchun uzluksiz yo‘laklar, xavfsiz kesishmalar va yaxshi yoritilgan hududlarni rivojlantirish.
- Tez yordam va qutqaruv xizmatlarining hodisa joyiga yetib borish vaqtini qisqartirish, aholi orasida birinchi yordam ko‘nikmalarini targ‘ib qilish.
- Mahalla, ta‘lim muassasalari, transport tashkilotlari va ommaviy axborot vositalari hamkorligida uzluksiz targ‘ibot olib borish.

Ta‘lim va targ‘ibot ishlari bir martalik tadbir bo‘lmasligi kerak. Maktablarda yo‘l qoidalarini amaliy o‘rgatish, haydovchilik kurslarida xavfni oldindan baholash ko‘nikmalarini rivojlantirish va ommaviy axborot vositalarida aniq tavsiyalar berish xavfsizlik madaniyatini shakllantiradi. Raqamli nazorat vositalari esa shaxsiy ma‘lumotlarni himoya qilish va noto‘g‘ri qaydlar ustidan shikoyat qilish imkoniyati bilan birga ishlashi lozim.

Hodisa sodir bo‘lgach, tezkor xizmatlarga to‘g‘ri va tez xabar berish, ikkilamchi to‘qnashuvning oldini olish va jabrlanganlarga malakali yordam ko‘rsatish muhim. Aholiga birinchi yordamning asosiy qoidalarini o‘rgatish hamda tez yordam, qutqaruv va huquqni muhofaza qiluvchi xizmatlar o‘rtasidagi muvofiqlashtirishni yaxshilash hodisa oqibatlarini yengillashtiradi.

XULOSA

Yo‘l harakati xavfsizligi inson hayoti va sog‘lig‘ini himoya qiluvchi muhim ijtimoiy vazifadir. Uni ta‘minlash haydovchilar va piyodalarning mas‘uliyatli xulqi, transport vositalarining texnik sozligi, sifatli yo‘l infratuzilmasi, qonunchilikka rioya etilishi va tezkor tibbiy yordamning samaradorligiga bog‘liq. Muammoni faqat jazolash bilan hal qilib bo‘lmaydi; xavfsiz muhit yaratish va xavfli xatti-harakatlarning oldini olishga ustuvor ahamiyat berish zarur.

O‘zbekiston Respublikasining “Yo‘l harakati to‘g‘risida”gi Qonuni, Yo‘l harakati qoidalari va tegishli qarorlar xavfsizlikni ta‘minlashning huquqiy asosini yaratadi. Ushbu hujjatlarning samarali ijrosi muhandislik, ta‘lim, nazorat va profilaktika tadbirlari bilan uyg‘unlashishi kerak. Eng muhim natija jarimalar sonining ko‘payishi emas, balki yo‘l-transport hodisalari oqibatida o‘lim va og‘ir jarohatlarning kamayishidir. Davlat organlari, ta‘lim muassasalari, transport tashkilotlari va fuqarolarning hamkorligi xavfsiz harakat muhitini shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining 2024-yil 19-yanvardagi O‘RQ-900-son “Yo‘l harakati to‘g‘risida”gi Qonuni. LexUZ: <https://lex.uz/docs/6764454>
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 12-apreldagi 172-son qarori bilan tasdiqlangan Yo‘l harakati qoidalari. LexUZ: <https://lex.uz/uz/docs/-5953883>
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 4-apreldagi PQ-190-son “Avtomobil yo‘llarida inson xavfsizligini ishonchli ta‘minlash va o‘lim holatlarini keskin kamaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. LexUZ: <https://lex.uz/>
4. O‘zbekiston Respublikasining Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi. LexUZ milliy qonunchilik bazasi: <https://lex.uz/>
5. O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Yo‘l harakati xavfsizligi xizmati rasmiy sayti: <https://yhxx.uz/oz>.